

FLORIN MARINESCU

FAMILIA MORUZI DIN TRAPEZUNT

Scurt studiu genealogic

Prefață de Ștefan S. Gorovei

INTRODUCERE

istoria și genealogia marilor familii care s-au afirmat după decăderea Bizanțului, atât în lumea greacă, cât și în diaspora au stat în atenția multor istorici, mai vechi și mai noi. Lucrări sub forma genealogiilor sau a colecțiilor de documente au fost dedicate multor familii, ca Anghe-
lou¹, Callimachi², Cantacuzino³, Duca⁴, Mavrocordat⁵,

¹ Georg Ostrogorsky, *Vozviseenie roda Angelov, Jubilejnzni zbornik Russkogo obscestva v korolevstve Jugoslavii*, Belgrad, 1936.

² Nicolae Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I-II, București, 1902–1903.

³ Din bogata bibliografie amintim doar cinci lucrări: N. Iorga, *Documentele Cantacuzinilor*, București, 1902. Idem, *Despre Cantacuzini*, București, 1936. I.C. Filitti, *Notice sur les Cantacuzène du XIe au XVIIe siècle*, București, 1936. Donald M. Nicol, *The byzantine family of Kantakouzenos (Cantacuzenus), cca 1100–1460*, Washington, 1968. Ion Mihai Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani*, București, 1996.

⁴ D.I. Polemis, *The Dukai. A contribution to Byzantine prosopography*, Londra, 1968.

⁵ Al.I. Sturdza, *L'Europe Orientale et le rôle historique des Mavrocordato (1660–1830)*, Paris, 1913. E. Legrand, *Généalogie des Maurocordato de Constantinople et autres documents concernant cette famille publiés par ~*, Paris, 1886.

Ipsilanti¹, Mavrogheni², Ghica³, Paleolog⁴, Manu⁵, Tornikes⁶. În ultimii ani au apărut și studii dedicate altor familii, vechi, dar nu „istorice”, ca Harami⁷, în timp ce au apărut și câteva studii dedicate altor familii grecești⁸. Literatura de specialitate românească s-a îmbogățit în ultimii ani bineînțeles cu noi studii, din care cităm doar două, unul cu caracter general⁹ și unul cu caracter special, dedicat familiei Capșa¹⁰.

¹ Despre familia Ipsilanti până la Constantin (1760–1816) inclusiv, vezi Vladimir Mischevca, Periklis Zavitsanos, *Principele Constantin Ipsilanti*, Chișinău, 1999. Vezi și ediția în limba greacă a primului autor, Salonic, 2009.

² Despre familia aceasta vezi Th. Blancard, *Les Mavroyeni*, vol. I–II, Paris, 1893. Vezi și ediția în limba greacă *O oikos των Mavroyéni*, Atena, 2006.

³ Radu Ciuceanu, *Autocrație și naționalism. Destinul unei dinastii*, București, 2001.

⁴ A.Th. Papadopoulos, *Versuch einer Genealogie der Palaiologen 1259–1453*, Amsterdam, 1962.

⁵ C.G. Mano, *Documente din secolele XVI–XIX privitoare la familia Mano*, București, 1907.

⁶ J. Darruzez, *Jean et Dem. Tornikes, lettres et discours*, Paris, 1970.

⁷ Dimitrios Haramis, *Traseul unui nume de familie*, vol. I–III, Atena, 2006 (în limba greacă).

⁸ Elpida Vogli, *Lucrări și zile ale familiilor grecești 1750–1940*, Atena, 2005 (în limba greacă).

⁹ Mihai Sorin Rădulescu, *Genealogia românească. Istorie și bibliografie*, vol. I–II, Brăila, 2000. Extrem de meritorie este temerara încercare a cunoscutului genealogist Mihai Dim. Sturza, care a inițiat o imensă operă dedicată familiilor boierești române, lucrare ajunsă în 2016 la volumul al șaselea. Foarte serioase desigur sunt numeroasele studii publicate în ultimii ani de colegii genealogiști din Iași și nu numai în colecția *Arhiva genealogică*.

¹⁰ Maria-Magdalena Ioniță, *Casa și familia Capșa în România modernă 1852–1950*, București, 2000.

Printre familiile care nu s-au bucurat de o atenție specială din partea genealogiștilor sau a istoricilor se numără și aceea a Moruzeștilor și aceasta în ciuda unui rol important pe care l-au jucat în istoria Țărilor Române, a Greciei, a Rusiei sau a altor țări.

În trecut, singurul care s-a ocupat mai intens de această familie, ca și de altele asemănătoare, fanariote, a fost E.R. Rangabe¹. Dintre cei care s-au aplecat mai atent asupra acestei familii, ca și asupra multor altor familii grecești într-un trecut mai îndepărtat chiar decât Rangabe îl menționăm pe Anastasios Goudas², în timp ce dintre genealogiștii recentii îl cităm pe Mihai Dim. Sturdza³. Bineînțeles și istoricii români s-au ocupat tangențial de unii membri ai familiei atât înainte, cât și după crearea statului unitar român și ei vor fi menționați pe parcursul lucrării noastre. Subsemnatul s-a ocupat atât de familie în general, cât și de unii membri în special⁴.

Scopul lucrării de față este de a aduce la cunoștință colegilor din România interesați o imagine de ansamblu asupra acestei familii, pe parcursul a mai bine de trei secole (1660–1980 cu aproximație).

În perioada în care membrii familiei Moruzi încercau să intre în înalta societate a Fanarului, aceasta era alcătuită din două categorii încă distincte. În prima

¹ E.R. Rangabe, *Livre d'or de la noblesse phanariote en Grèce, en Roumanie, en Russie et en Turquie*, ediția I, Atena, 1892; ediția a II-a, Atena, 1904, pp. 149–158.

² În mai multe volume, sub titlul general *Vieți paralele al bărbaților ce s-au distins în renașterea Greciei* (în limba greacă). Despre familia Moruzi el scrie în vol. VI, pp. 49–86.

³ M.D. Sturdza, *Grandes familles de Grèce, d'Albanie et de Constantinople. Dictionnaire historique et généalogique*, Paris, 1983, pp. 353–360; ediția a II-a, Paris, 1999, aceleași pagini.

⁴ Vezi Cuvânt-înainte nota 2.

intrau urmașii marilor familii bizantine, Cantacuzino, Paleolog, Asani și Ralli¹.

În a doua categorie intrau toți „noii îmbogățiți”², care au ajuns la un grad înalt în societatea vremii grație comerțului sau afacerilor bancare și care proveneau din spații geografice diverse ale Imperiului Otoman, ca Trapezunt, Cipru, Farsala, Peloponez, Creta, Rodos etc.

Reprezentanții acestor familii au ajuns la Constantinopol fie ca să facă avere, fie ca să-și mărească averea realizată în locurile lor de baștină, fie ca să se salveze de la eventualele tracasări din partea autorităților otomane. Grație experienței acumulate și unei flexibilități care îi caracteriza, ei au reușit să urce repede trepte în ierarhia Bisericii Ortodoxe, dar și în câteva domenii ale administrației împărăției, cum ar fi economia și diplomația, urmând calea deschisă la mijlocul secolului al XVI-lea de Mihai Cantacuzino, cel supranumit „Șeitanoglu”, adică Fiul Diavolului.

Evoluția situației politice în Europa de Răsărit, în care Turcia pătrundea tot mai mult, a determinat ca serviciile

¹ Vezi Dimitris Apostolopoulos, *Apariția Școlii Dreptului Fizic în societatea greacă „sub ocupația turcească”*, Atena, 1980 (în limba greacă), p. 45.

² Antoine Galland amintește 19 familii de „proaspăt îmbogățiți” (redau numele lor așa cum figurează în manuscrisul 6098 păstrat la Biblioteca Națională din Paris): Juliani, Rosetti, Diplomatachi, Mavro-Cordati, Crisosculi, Vlasti, Cariofilii, Ramniti, Mamenadi, Cupraghioti, Musselimi, Succi, Veneli, Cinchidi, Contaradii, Mauradii, Ramateni, Francidi, Frangopoli (vezi *op. cit.* p. 94). Lista nu este completă din moment ce nu figurează în aceasta multe familii grecești introduse în boierimea Moldovei și a Țării Românești — vezi I.C. Filitti, *Arhiva G.Gr. Cantacuzino*, București, 1919, pp. 245–300, unde sunt menționate aproape toate marile familii grecești care au jucat un oarecare rol în societatea românească sau elenă.

grecilor să devină tot mai necesare și în acest mod să crească în importanță funcțiile de mare dragoman sau de dragoman al flotei, importante în cadrul Imperiului Otoman, la care numai grecii aveau acces¹.

În plus, la începutul secolului al XVIII-lea, Poarta a instaurat la cârma Țării Românești și a Moldovei regimul fanariot, regim care a funcționat până în 1821.

Membrii familiei Moruzi, ca și cei ai altei familii din Pont, Ipsilanti, au reușit să ocupe în mai puțin de 50 de ani toate cele trei funcții.

Primul Moruzi stabilit la Constantinopol a fost, probabil, Antioh (I) (după alți autori Dimitrie), în jurul anului 1660. Se pare însă că progresul familiei se datorează fiului lui Antioh, Adam(ache), cel căsătorit în 1665 cu fiica lui Panaiotis Nicusios (1613 sau 1623–1673), cunoscutul mare dragoman².

Fiul lui, Gheorghe (II) sau Iordache, a fost primul membru al familiei stabilit în Țările Române, inițial în Moldova, unde a fost serdar și ban (în 1727), iar mult mai târziu, în 1744, a devenit mare ban al Craiovei, funcție importantă în divanul Țării Românești.

Primul Moruzi mare dragoman a fost Constantin (I) care, după ce în 1761 a fost mare postelnic în Țara Românească, a devenit domn al Moldovei.

Trei dintre fiii acestuia — Alexandru (II), Gheorghe (III) și Dimitrie (II) — au devenit de asemenea mari

¹ Despre cei 24 de dragomani ai flotei a scris o lucrare fundamentală cunoscutul universitar grec Vasilios Sfyroeras. E vorba de *Οι δραγομάνοι του Στόλου*, Atena, 1965. De cei 34 de mari dragomani s-a ocupat Epaminondas Stamatiadis, într-o lucrare apărută în 1865 sub titlul *Βιογραφίαι των Ελλήνων μεγάλων διερχομένων*.

² Vezi amănunte în nota 23 (pp. 28–30) din ediția în limba greacă a cărții mele sub titlul *Η Τραπεζουντιακή οικογένεια Μουρούζη. Γενεαλογική μελέτη*, Salonic, 2011.

dragomani, la fel ca și un nepot al său, Constantin (II), iar o altă rudă, Nicolae, dragoman al flotei. Aproape toți au avut, în epoca plină de tulburări de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului următor, un sfârșit tragic, doar primul dintre fii având o moarte naturală, chiar dacă aceasta a provocat uimirea contemporanilor.

În general se poate spune că atitudinea membrilor cu funcții înalte ai acestei familii față de otomani a fost asemănătoare celei a altor familii. În măsura în care au servit interesele Porții au fost avansați în funcții, însă în situația în care au urmărit scopuri personale — beneficiind de o flexibilitate care i-a făcut (re)cunoscuți — ori au servit intereselor altor puteri sau s-au angajat în acțiuni de pregătire a independenței poporului grec, au stârnit ura turcilor.

Grăitor — credem noi — este un manuscris redactat probabil imediat după 1812 sub titlul „De l'influence des Mourouzi dans les événements politiques qui ont ébranlé l'Empire Ottoman”¹. Au fost amestecați în acțiunile contra lui Pasvantoglu, în tulburările din Serbia (1803–1805), în detronarea sultanului Selim în 1807, în poziția fiilor lui Ali Pașa, Muhtar și Veli, față de conflictul ruso-turc, în înțelegerea anglo-turcă din 1809, în tratativele de pace din 1812.

În plus, se pare că urmăreau să păstreze pentru familie tronul Țărilor Române (al Daciei) sau să le unească în interesul familiei².

¹ *Vezi Empire Ottoman, Inventaire des mémoires et documents aux Archives du Ministère des Affaires Etrangères de France*, vol. 30, ff. 419–422.

² Nu a fost străină de ei nici legenda că se trag din cunoscuta familie Comnen, retrasă după 1204 în Trapezunt.

Și-au ajutat însă compatrioții, fie pe plan spiritual, fie material. Posesori ei înșiși ai unei bogate biblioteci în palatul de la Therapia, au deținut strânse relații cu intelectuali greci de mare renume: Neofit Cavsocalivitul, Athanasios Hristopoulos, Iosif Misiodax, Ștefan Dungaș, sau străini precum contele Marcellus, Clémaron sau Choiseul-Gouffier.

Pe de altă parte, mulți membri ai familiei cu funcții importante, dar și membri ai familiilor lor sau urmași ai acestora au ajutat cu mari sume de bani fie înființarea, fie întreținerea de școli grecești în multe zone ale Imperiului Otoman, cum ar fi Marea Școală a Neamului din Constantinopol, sau școli din Patmos, din Neohori, din Sumela, din Epivates¹, cu convingerea că ajutând la cultivarea intelectuală, ajutau de fapt la eliberarea neamului. În același scop încurajau și editarea unor cărți în limba greacă. De aceea unii scriitori le dedicau adesea cărțile lor².

Valoroasă a fost contribuția multor membri ai familiei la înființarea sau întreținerea unor spitale grecești din Constantinopol³.

S-au remarcat domnul Moldovei Constantin (I), fiul său — de asemenea domn în ambele principate —

¹ Vezi cu titlu informativ articolul Ariadnei Camariano-Cioran, „Aides pécuniaires fournies par les pays roumains aux Écoles grecques”, în *Revue des Études Sud-Est Européennes*, București, nr. 1/1979, pp. 123–151, și nr. 1/1980, pp. 63–83.

² Vezi lista cărților dedicate fie celor doi domni, fie dragomanilor, fie copiilor lor, în ediția în limba greacă a cărții mele, pp. 38–39, nota 39.

³ Conform unor socoteli păstrate încă, din totalul sumei de 25 690 de groși oferiți pentru înființarea și întreținerea noului spital din Galata în perioada 1794–1835, familia Moruzi a oferit suma de 16 690 de groși.

Alexandru (II), fiii primului, frații Dimitrie (II), Gheorghe (III) și Panaiotis, soțiile unora dintre aceștia, precum Zoe, soția domnului Alexandru (II)¹.

În finalul acestei introduceri vom nota că familia s-a bucurat de aprecieri măgulitoare din partea unor compatrioți.

¹ Vezi un întreg capitol în ediția în limba greacă a cărții mele, mai ales pp. 41–47.

CUPRINS

Prefața de Ștefan S. Gorovei	5
Cuvânt-înainte	13
Introducere	19
Rădăcinile familiei și intrarea unor membri ai ei în viața publică	27
Membrii familiei Moruzi până în 1821	30
Fuga membrilor familiei Moruzi din Constantinopol	81
Membrii familiei Moruzi după 1821	83
Epilog	121
Bibliografie selectivă	123
Index onomastic	137
Index toponimic	149